
---

16. YÜZYIL'DA MEVLEVİ TEŞKİLATLANMASININ AYINTÂB' IN OSMANLI DEVLETİNE ENTEGRASYONUNDA KATKISI VE BÖLGE ÖZELİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Nuri Öztürk*

Özet

Devletlerin kuruluş aşamasında farklı etkenler sürece ya katkı sağlamıştır ya da süreci sonlandırmıştır. Osmanlı Devleti'nin kuruluş aşamasında ve sonrasında devletin genişlemesine Türkmen kitleler haricinde dini grupların etkisi göz ardı edilemez boyutta olmuştur. Türklerin İslamiyet'i kabulüyle gaza ve cihat Müslüman devletlerde fetihlerin hızlanmasını sağlamıştır. Osmanlı Devleti'nin kuruluş aşamasında da gaza ve cihat politikası topraklarını genişletmesine katkı sağlamıştır. Kuruluş yıllarında batı eksenli ilerleyen fetih politikası sonraki yıllarda doğu eksenli olarak devam etmiştir. 1516 yılında Ayıntâb ve bölgenin Yavuz Sultan Selim tarafından fethedilmesiyle, bölge üzerinde Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine katkı için Mevlevihane kurulmuştur. Mevlevihane'nin Yavuz Sultan Selim tarafından kurulması talimatı verilmiştir. Şii politikasının olumsuz etkisinin engellenmesi için Mevlevilerin bölgede teşkilatlanmasının önü açılarak bölge ayanlarından Mustafa ağa vazifelendirilmiştir. Ayıntâb'da kurulan Mevlevihane Konya'daki Mevlevihane'den sonra en büyük Mevlevihane olarak inşa edilmiştir. Ayıntâb Mevlevihane'si, Mevleviler için Menzil olarak inşa edilerek, Ortadoğu üzerine geçiş bu bölgeden olmuştur. Ayıntâb Mevlevihane'sinin bölge Mevlevihanelerine göre büyük olmasının nedeni Ayıntâb 'ın stratejik konumundan dolayıdır. Bölge ticari güzergâh üzerinde olup ayrıca Ortadoğu ile köprü görevi görmektedir. Genel duruma bakıldığı zaman tekke ve zaviyeler genelde şehir dışında en ücra köşelerde açılmıştır. Şehrin en tenha bölgelerinin güvenliğinin sağlanması ve bu bölgelerin şenlenmesi tekkeler ve zaviyeler aracılığıyla olmuştur. Ayıntâb Mevlevihane'si tam tersine şehrin en merkezi yerinde inşa edilmiştir. Amaç olarak Şiiğin bölge halkı ve esnafını etkilemesinin önüne geçmektir. Ayıntâb 'ın 1516 yılında Yavuz Sultan Selim'in fethinin ardından bölgede Açılan Mevlevihane, Şii Propagandasına karşı Sünniliğin bölge üzerinde hâkim olmasını sağlamıştır. Çalışma da Ayıntâb Mevlevihane'sinin Ayıntâb ve bölge üzerinde Şii faaliyetinin engellemesine değinilerek Bölgenin Osmanlı Devleti'ne entegrasyonuna katkısı incelenmiştir.

---

* Gaziantep Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi –(İD 0000-0003-2994-602X) kadnur@hotmail.com

---

Anahtar Kelime: Ayıntâb, Osmanlı, Safevi, Mevlevihane, Şii, Sünni

---

Abstract

During the establishment phase of the states, different factors either contributed to the process or ended the process. The influence of religious groups, with the exception of the Turkmen masses, on the expansion of the state during and after the establishment of the Ottoman Empire, has been undeniable. With the acceptance of Islam by the Turks, gaza and jihad accelerated the conquests in Muslim states. During the establishment phase of the Ottoman Empire, gas and jihad policy contributed to the expansion of its territory. The conquest policy, which progressed on the western axis in the years of its establishment, continued on the east axis in the following years. With the conquest of Ayıntâb and the region by Yavuz Sultan Selim in 1516, a Mevlevihane was established to contribute to the dominance of the Ottoman Empire over the region. It was instructed to establish the Mevlevihane by Yavuz Sultan Selim. In order to prevent the negative impact of the Shiite policy, the organization of the Mevlevi in the region was paved, and Mustafa Agha, one of the regional notables, was assigned. The Mevlevihane, which was established in Ayıntâb, was built as the largest Mevlevihane after the Mevlevihane in Konya. Ayıntâb Mevlevihanesi was built as a Reach for the Mevlevi, and the transition to the Middle East was from this region. The reason why Ayıntâb Mevlevihane is bigger than the regional Mevlevihanesi is due to Ayıntâb 's strategic location. The region is on the commercial route and also serves as a bridge with the Middle East. When we look at the general situation, dervish lodges and zawiya were opened in the most remote corners outside the city. Ensuring the security of the most secluded areas of the city and the festivities of these areas were made through lodges and zawiya. On the contrary, Ayıntâb Mevlevihane was built in the most central part of the city. The aim is to prevent Shi'ism from affecting the people and tradesmen of the region. The Mevlevihane that was opened in the region after the conquest of Ayıntâb in 1516 by Yavuz Sultan Selim enabled Sunnism to dominate the region against the Shiite Propaganda. In the study, the contribution of Ayıntâb Mevlevihane to the integration of the region to the Ottoman Empire was examined by mentioning the prevention of Shiite activities in Ayıntâb and the region.

Keywords: Ayıntâb, Ottoman, Safavid, Mevlevihane, Shiite, Sunni

Giriş

Osmanlı Devleti kuruluş aşamasında, bulunduğu coğrafyadaki dinamikleri göz önünde bulundurarak teşekkülünü tamamlamaya çalışmıştır. Anadolu Selçuklu Devleti'nin güç kaybetmesi Anadolu'da otorite boşluğunun oluşmasına neden olmuştur. Oluşan otorite boşluğu Osmanlı beyliği açısından kaçırılmaz bir fırsat olmuştur. 13. Yüzyılda yaşanan hemen her bölgede yaşanan Moğol baskısı, Türkistan coğrafyasında yaşayan birçok insanı da yerinden etmiştir. Moğol baskısı nedeniyle zorunlu göçe tabii olan kitleler güvenli bölgelere göçmüştür. Moğol baskısından kaçan Türkmen kitleler Anadolu'ya yerleşmeye başlamıştır. Türkmen kitlelerle birlikte gelen şeyhler ve dervişler kuruluş aşamasında olan Osmanlı Beyliğine olumlu katkı sağlayarak beyliğin devletleşmesini hızlandırmaya çalışmıştır. Dervişler, Anadolu'da siyasi teşekkülünü tamamlamaya çalışan Osmanlı Devleti'nde iskânın hızlanmasını sağlayarak, yeni yerleşim yerlerinin tekke ve zaviyeler aracılığıyla Türkleşmesi sağlanmıştır. Tekke ve zaviyelerin açıldığı bölgelerde hızla Müslüman ve Türk nüfus artmaya başlamıştır¹.

Tekke ve Zaviyeler aracılığıyla bölgede hâkimiyet sağlanmaya çalışılması devletin hâkimiyet alanının genişlemesi için olumlu bir etken olmuştur. Bu durumun olumsuz etkisi göz ardı edilmeyerek gerekli tedbirler alınmaya çalışılmıştır. Ele geçirilen bölgelerin, devletin değil de tarikatların egemenliğine geçmesinin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Kendi bölgesinde etkinliği artan tarikatların devlete alternatif bir yönetim oluşturması engellenmeye çalışılmıştır. Bu riski göz önünde bulunduran Osmanlı Devleti kuruluş yıllarından itibaren şeyhleri ve dervişleri kontrol altında tutmaya çalışmıştır. Tekke ve Zaviyelere belirli oranda maddi destekler verilmiştir. Verilen destekler Tekke ve Zaviyelerin devlete bağımlı kalmasını amaçlamıştır. Şeyhlerin ve dervişlerin etkin güç olmasını engellemek için dini cemaatlerin merkezleri başkentte olmak üzere kontrol altında tutulmuştur. Osmanlı Devleti tekke ve zaviyelerin hem inşaatına yardım etmiş hem de tadilatını kendi eliyle yapmıştır².

Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Gazi'nin kuruluş aşamasında beraber mücadele ettiği silah arkadaşlarının çoğunluğu tarikat kökenli insanlardan meydana gelmektedir. Silah

¹ İ. Kaya, "Osmanlı Devleti'nde Devlet-Tarikat İlişkileri" *Journal of Analytic Divinity International Refereed Journal*, 2020/, 4 s.221-222

² Osmanlı Devleti Tekke ve Zaviyelerin merkezlerinin Payitahtta bulundurmasını zorunlu kılarak bölgede bulunan grup ve cemaatlerin buldukları bölgelerde devlete alternatif yönetim olarak ortaya çıkmasının önüne geçmeye çalışmıştır. Bu nedenle Osmanlı Devleti tedbiri önceden alarak Tekke ve Zaviye Şeyhlerini kontrol altında tutmaya çalışmıştır. Bu uygulama Osmanlı Devleti'nin nispeten başarılı olmasını sağlamıştır. Devlet çoğu bölgede bulunan tarikatları kontrol altında tutmayı başarmıştır. A. Aktaş, "Şeyhler ve Şahlar Osmanlı Toplumunda Devlet-Tarikat İlişkilerinin Gelişim ve Değişim Süreçleri" *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Siirt*, 2016 s.181-182

arkadaşlarının Alp, Gazi gibi unvanları kullanması çoğunlukla geniş kitlelere tesire sahip kişiler olduğunu göstermektedir. Osman Gazi beylikten devlete geçiş sürecinde “*Anadolu Ahileri, Horosan Erenleri, Abdal ve Baba*” gibi tarikat ehli şahıslardan faydalanmıştır. Tarikat ehli şahısların maneviyat yönünü kullanarak tebaa da gaza duygusunu artırmaları fetih sürecinin hızlanmasına neden olmuş, ayrıca devletin topraklarının hızla genişlemesine katkı sağlamıştır. Ahiler, Erenler, Abdallar ve Babalar gibi dini önderlerin Nüfuslarından faydalanarak çevresinde toplanan kitlelerin devlete tabiliğini sağlamıştır³.

Anadolu’ya göç eden Türkmenlerle birlikte gelen “Babai-Bâtını tarikat önderleri ve Türkmenlerin başında bulunan babalar, hem halk arasında hem de devlet ricalinde saygı görmüştür. Göçebe halkın sözünden çıkmadığı dini liderler halkın devlete karşı aidiyetini baskın hale getirmiştir. Dini önderlerin halk üzerindeki etkisini fazlaca kullanan Osmanlı Devleti durumu kendi lehine çevirmeyi başarmıştır. Birçok fetih hareketinde dini gruplardan faydalanılmış ve topraklarda hâkimiyeti kolaylaşmıştır⁴.

Mevlevilik

Mevlevilik; Mevlana Celaleddin Rumi’ye tabi olan sevenleri tarafından, ölümünden sonra meydana getirilmiştir. Mevlana Celaleddin Rumi zamanında tarikata ait herhangi bir tekke veya ibadet merkezi yapılmamıştır. Mevlana Celaleddin Rumi sonrası müritleri tarafından belli ibadet merkezi ve tarikata ait ritüeller meydana getirilmiştir. Mevlana Celaleddin Rumi zamanında ayinle ilgili olarak bilinen birkaç ritüelin bulunduğu bununda; yüz kısmında bulunan kıllardan birkaç telin kesilmesi müritlerin kendisine intisap nişanesi olarak görülmüştür. Bu ritüel Şems-i Tebriz’inin ölümüne kadar devam ettirilmiştir. Şems-i Tebriz’in ölümünden sonra bu ritüelden vazgeçilmiştir. Mevlana Celaleddin Rumi döneminde daha sade olan tarikat öğretileri Mevlana Celaleddin Rumi’ den sonra belirli kalıplara oturtulmuştur⁵.

Mevlevilik tarikatının teşkilatlanması Mevlana Celaleddin Rumi nin ölümünden bir süre sonra olmuştur. Mevlana Celaleddin Rumi hayattayken cemaatleşme oluşturulmamıştır. Mevlana’nın vefatından sonra Mevlana taraftarları, Hüsameddin Çelebi’nin etrafında toplanmıştır. Hüsameddin Çelebi’den sonra Posta, Mevlana Celaleddin Rumi’nin oğlu Sultan Veled otursa da tarikat istenilen seviyede genişleyememiştir. Tarikatın asıl genişlemesi ve

³ Ö. L. Barkan, “Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I: İstilâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zâviyeler.” *Vakıflar Dergisi*, 1942,s.282

⁴ D. Dursun, *Osmanlı Devletinde Siyaset ve Din*, İşaret Yayınları:27, Bilimsel Araştırmalar Dizisi 1, İstanbul, 1989, s.154

⁵ A. Gölpınarlı, “Mevlevilik”, *MEB İslam Ansiklopedisi*, 8. Cilt, İstanbul, 1993, s.164

Konya dışından Anadolu'ya yayılması Ulu Arif Çelebi zamanında olmuştur. Mevlevi tarikatı Anadolu Selçukluları zamanında kısmen yayılma göstermiştir. Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarında Anadolu'da fetih hareketleri hız kazanmıştır. Fetihlerin hız kazanmasında, Mevlevilerin ve diğer dini grupların Osmanlı Devleti'ne destek vermesi olumlu olarak yansımıştır. Osmanlı Devleti bu desteği karşılıksız bırakmayarak bu gruplara gerekli desteği vermiştir⁶.

Mevlana'nın kendi döneminde cemaatleşmeye gitmemesinin nedeni tamamen dünya görüşüyle ilintili olmuştur. Herhangi bir gruplaşmanın insanları ayrıştıracak görüşünü savunan Mevlana, bu nedenle gruplaşma yerine insanlığın tüm bileşenlerini kucaklama yolunu seçmiştir. Bu görüş insanların Mevleviliğe meyletmesine neden olmuştur. Mevlana'nın dünya görüşü, Mevlevilik tarikatının diğer tarikatlardan ayrı bir özelliğini gün yüzüne çıkarmaktadır. Tarikatın üyeleri arasında sıradan insanlardan çok elit seçkinler, zenginler, sanatkârlar, şairler ve musikişinaslar tarikatın üyeleri arasında yer almışlardır. Halkın büyük teveccüh gösterdiği Mevlevi tarikatına, aynı zamanda Osmanlı Devleti yöneticileri de ilgi göstererek ekonomik ve sosyal alanda tarikatın desteklenmesini sağlamıştır. Tüm bu bileşenler Mevlevilerin ve Mevlevilik tarikatının Osmanlı Devleti'nde ayrı bir yer edinmesine neden olmuştur⁷.

Mevlana Celaleddin Rumi'nin ölümünün ardından onun felsefesi ve düşüncesinin tanıtılması için teşkilatlanma yoluna gidilmiştir. Mevlana'nın öğretilerinin daha geniş kitlelere ulaştırılması amacıyla Mevlana Celaleddin Rumi'nin ölümünün ardından 13. yüzyılın sonlarında dostlarından Çelebi Hüsameddin, Bektemüroğlu Şeyh Kerimeddin ve Mevlana'nın oğlu Sultan Veled tarafından Konya'da Mevlevi tarikatı teşkilatlandırılmıştır. Amaç ve gaye adının yaşatılmasından çok, felsefesinin hakim olması, öğretilerinin daha geniş kitlelere ulaştırılması olmuştur. Bu nedenle Sultan Veled tarafından Anadolu'nun birçok yerine tarikatın öğretilerini öğretecek dervişler gönderilmiştir. Böylece gayenin hâsıl olması için

⁶ M. Kara, "Doğumunun 800. Yılında Mevlânâ ve Mevlevilik" *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 15, Sayı 1, Bursa, 2006, s.9

⁷ Mevlevilik tarikatının Mevlana döneminde teşkilatlanmaya gidilmemesi Mevlana Celaleddin Rumi'nin bilinçli olarak yaptığı bir işidir. Sistem olarak herkesi kucaklayıcı bir sistemi destekleyen Mevlana Celaleddin Rumi'ye göre teşkilatlanmaya gitme insanları başkalaştırma anlamına geliyordu. Felsefe olarak herkesi kucaklamayı amaçlayan Mevlana Celaleddin Rumi'nin görüşüne göre teşkilatlanmaya gidilmesi kendi taraftarlarının kayırılması zorunluluğu doğuracaktı. Bu durumun farkında olan Mevlana Celaleddin Rumi sürekli kucaklayıcı ve insanları birleştirici bir yol izlemiştir. İnsanların belli ritüellerle ayrışması onun felsefesine tersbir düşünce olarak benimsenmiştir. Tüm bu nedenler Mevlana'nın hayatta iken cemaatleşmeye gitmemesinin en büyük nedeni olmuştur. G. Çağrı, *Günümüzde Mevlevilik ve Mevlevilikte Değişim Olgusu: Konya ve Bursa Mevlevileri Üzerine Nitel Bir Çalışma*, T.C. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 2020, s.63

gerekli adımlar atılmaya başlanmış ve Mevlevilik sadece Konya da değil Anadolu'nun birçok yerinde teşkilatlanmaya başlamıştır⁸.

Mevlana Celaleddin Rumi kendi öğretilerini oluştururken farklı düşüncelerden etkilenmiştir. “*Mevlânâ, babası Bahaeddin Veled ve Burhaneddin Muhakkık Tirmizî etkisiyle edindiği Kübrevîlik kültürü, Şems-i Tebrizî”den aldığı aşk ve cezbe ve İbn-i Arabî”den aldığı vahdet-i vücud düşüncesini sentezleyerek Mevlevîlik Tarikatının prensiplerini ortaya koymuştur*”⁹.

Farklı görüşlerden aldığı öğretilerden harmanlanarak ortaya çıkan Mevlevilik uzun yıllar etkisini doğduğu topraklarda hissettirmiştir. Mevlana Celaleddin Rumi'nin vefatıyla teşkilatlanan Mevleviler her tarikatta olduğu gibi kendi ritüellerini oluşturmuştur. Aslında bu ritüeller başlı başına Mevlevilerin oluşturulduğu ritüeller olmaktan öte, Mevlana Celaleddin Rumi'nin etkilendiği görüşlerin sentezi olmuştur. Mevlana Celaleddin Rumi'nin yaptığı sema, Mevlana Celaleddin Rumi'den kalan bir öğreti olarak tarikatta yaşatılmıştır. Sema Mevlana Celaleddin Rumi'ye has bir ritüel olmamakla beraber kendisiyle özdeşleşmiştir. Hemen bütün tasavvufi tarikatlarda belli ritüeller kullanılmıştır. Ritüeller sayesinde kul ile yaratan arasında iletişim sağlandığı görüşü hemen tüm tarikatlarda hakim görüş olmuştur¹⁰.

Mevlana Celaleddin Rumi kendisinden sonra miras olarak sadece tarikatını ve ritüellerini bırakmamıştır. Kendi kaleme aldığı birçok eseri günümüze ulaştırmıştır. Mevlana'nın yazdığı şiirlerin ünü kısa zamanda Konya sınırlarını aşmıştır. Şiirleri zamanla Anadolu'nun birçok şehrinde okunmaya başlamıştır. Şiirlerinin yanı sıra yazdığı eserlerle de ünü artan Mevlana, tanınan bir tasavvuf ehli olmuştur. Bıraktığı eserlerden birçoğu günümüze ulaşmıştır. Bunlardan; Mesnevi, Divan-ı Kebir, Mektubat gibi günümüze ulaşmış eserleri en meşhurlarıdır. Özellikle Mesnevi, Mevleviler için en kıymetli eser olup bu esere ehemmiyet verilmektedir. Mesnevi altı ciltten oluşmaktadır. Mesnevinin Hüsameddin Çelebinin ricası

⁸ F. Bademci, *Mevleviliğin Somut ve Somut Olmayan Kültürel Mirasının Bütünleşik Korunması; Konya Örneği*, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2018, s.18

⁹ Her ne kadar kendi döneminde teşkilatlanmaya gitmemişse de kendisinden sonra arkadaşları ve oğlu, Mevlana Celaleddin Rumi'nin düşünceleri etrafında teşkilatlanmayı tamamlamıştır L. Akdemir, *Mevlevilikteki Çile Olgusunun Fizyolojik ve Psikolojik Boyutu*, T.C. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2012, s.6

¹⁰Tasavvufi tarikatların çoğunda belli ritüeller farklı formatta kullanılmıştır. Aslı zikir etmek olan bu ritüeller insanların Allah'ı anması ve onu tesbih etmesidir. Yapılan zikir insanların rabbini anarak kendinden geçerek rabbini yüceltmesi olarak binmektedir. Bu nedenle her tarikatın farklı zikir şekli uyguladığı görülmektedir. Mevlevilerde zikir şekli Sema olarak ön plana çıkmaktadır. Tasavvuf müziği eşliğinde dönerek yapılan sema günümüzde de uygulanmaktadır. Mevlana Celaleddin Rumi'den tarikata kalmış bir zikir şekli olmuştur. S.Pıngov, *Din-Estetik İlişkisi Çerçevesinde Petir Dinov'un Panevritmia ve Mevlevilikteki Sema'nın Mukayeesi*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 2021s.104

üzerine yazılmaya başlandığı rivayeti meşhurdur. Yine Mesneviyi, Mevlana Celaleddin Rumi, Hüsameddin Çelebiye yazdırmaya başlamıştır¹¹.

Mevlana Celaleddin Rumi kendi döneminde sadece tasavvuf ve tarikatla değil, bunun yanı sıra döneminin siyasi olaylarına da kayıtsız kalmamıştır. Özellikle Selçuklular döneminde sarayla iyi geçinmiştir. Yine dönemin yıkıcı gücü olan Moğollarla da arasını iyi tutarak siyasi yönden nüfuz oluşturmuştur. Dönemin şartlarına uygun siyaset izleyerek, kendi görüşünü benimsetmiştir. Kendi döneminde gerek Selçuklu gerekse Moğollarla yaptığı yazışmalar, Mevlana Celaleddin Rumi'nin nüfusunun bu iki devlet üzerinde etkili olduğunu kanıtlamaktadır. Mevlana Celaleddin Rumi'nin izlediği siyasi yol kendisinden sonra Mevlevilere esin kaynağı olmuştur. Tarikat ehli Mevleviler kendi dönemlerinde siyasi otoritelere karşı nüfuz oluşturmuştur. Bu nedenle Mevlevilik tarikatı, kurulduğu dönemden itibaren devlet içerisinde otorite sahibi olmayı başarmıştır. Sadece yerel halkın ilgi gösterdiği tarikat olarak kalmamış, elit kesiminde ilgisini çekerek tarikatın devlet içerisinde her tabakaya hitap ettiği görülmüştür. Devlet ricalinin ayrı önem verdiği Mevlevi tarikatı adeta devlet tarikatı görünümünü almıştır¹².

Ayıntab'ın Osmanlıya Entegrasyonunda da Mevlevilerin Katkısı

Mevlevilik tarikatının ilk olarak teşkilatlanmasının önünü açan Hüsameddin Çelebi olmuştur. Hüsameddin Çelebi vefat edince yerine Sultan Veled İrşad makamına geçerek tarikatın başına geçmiştir. Sultan Veled tarikatın, Anadolu ve diğer coğrafyalarda daha geniş bölgelere yayılmasını sağlamak için Mevlana Celaleddin Rumi'nin tasavvufi görüşlerini ön plana çıkarmıştır. Sultan Veled Anadolu coğrafyasında tarikatın yayılmasını sağlamak için siyasi otorite ile iyi geçinmeye çalışarak siyasi otoritenin desteğini almıştır. Tarikatın öğretilerini daha geniş coğrafyalara yayarak Mevleviliğin benimsenmesi için irşad faaliyeti yürütmüştür. Anadolu da hâkim güç olan Moğollar ve Selçuklularla arasını iyi tutarak hem ekonomik yönden güçlenmiş hem de tarikatın nüfus alanını artırmıştır. Anadolu'nun çeşitli bölgelerine halifelerini yollayarak Mevlevi dergâhlarını açtırmıştır. Böylece Mevlevilik geniş coğrafyalarda siyasi otorite ile uyum içerisinde sorunsuz bir şekilde yayılmaya başlamıştır.

¹¹ S. Pilavoğlu, *2007-2017 Arası Türk Romanında Mevlana ve Mevlevilik*, T.C. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Samsun, 2019, s.23-24

¹² E. İ. Binbaş, "Tasavvuf ve Musiki- Mevlevilik ve Bektaşilikte Sema", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1997, s.16

Sultan Veled'in uyguladığı politika Anadolu'nun en buhranlı döneminde dahi Mevlevilik tarikatının zarar görmeden faaliyetlerine devam etmesinin önünü açmıştır¹³.

Mevleviliğin teşkilatlanmasında önemli katkısı olan Sultan Veled, ilk eğitimini babasından alarak bilgi birikimini artırmıştır. Babasının eğitimine özen gösterdiği Sultan Veled daha sonra kardeşi Alaaddin ile Şam bölgesinde eğitimine devam etmiştir. Tarikat hayatı boyunca farklı kişilere intisap ederek tasavvufi yönden kendini geliştirmeye özen göstermiştir. Babası Mevlana Celaleddin Rumi'nin ölümünden sonra Mevlevi Tarikatının başına geçmesi istense de kabul etmemiştir. Babasının ölümünden sonra Hüsameddin Çelebiye intisab etmiştir. Hüsameddin Çelebinin ölümünün ardından 7 yıl Kerîmüddin b. Bektemur'a intisab ederek onun ölümünün ardından 1292 tarikatın başına geçmiştir. Tarikatın başına geçtiği ilk yıllardan itibaren Anadolu coğrafyasında Mevleviliğin yayılması için farklı bölgelere vekillerini göndermiştir¹⁴.

Mevleviler Osmanlı Devleti'nde hâkim olunan her bölgede tekkelerini açarak örgütlenmeye devam etmiştir. 1516 yılından itibaren Yavuz Sultan Selim'in (1.Selim) Anadolu'nun güneydoğusunun yanı sıra, Suriye ve Mısır'ın fethedilmesi ile Mevleviler Osmanlı Devleti'nin de teşvikiyle Anadolu'nun güneydoğusunda teşkilatlanmasını hızlandırmıştır. 1525 yılında Kilis, 1530 yılında Halep, 1638 yılında Ayıntâb' da Mevlevi tekkeleri açılarak bölgede Mevlevi tarikatının yayılması hız kazanmıştır. Mevleviliğin özellikle Anadolu da hızla yayılmasının başlıca nedenleri arasında; Yavuz Sultan Selim'in bu coğrafyada yayılması muhtemel Şii Safevi politikasına karşı Sünni Mevleviliğinin desteklenmesi olmuştur. Mevleviliğin bu coğrafya da devlet destekli yayılması halk nazarında Mevleviliğin itibarını artırmıştır. Osmanlı Devleti Ayıntâb ve civarında Mevleviliğin yayılması için bölge halkının ve ayanların desteğini Mevlevilere vermesini istemiştir. Osmanlı Devleti'nin bu çağrısına uyan Ayıntâb ayanlarından ve Ayıntâb Mevlevihane'sinin banisi Mustafa ağa Mevlevihane'nin inşaatını başlatmıştır¹⁵.

¹³ Ş. B. Tanrıkorur, "Mevleviyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 29, Ankara, 2004, ss.468-475

¹⁴ V. Değirmençay, "Sultan Veled", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 37, İstanbul, 2009, ss.521

¹⁵Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi sırasında Memlûklülere aldıkları bölge Osmanlılara geçince bölgede imar faaliyetleri hızlanmıştır. Azerbaycan üzerinden Şii Safevi propogandasına bölgede tedbirler alınması kararlaştırılmıştır. Şii propogandasına karşı Yavuz Sultan Selim, Sünniliğin bölge üzerinde hâkim olmasını amaçlamıştır. Bu nedenle her dönem siyasi otorite ile arası iyi olan Mevleviler bu bölgede devlet eli ile desteklenmiştir. Yeni fethedilen bölge de Memlûk taraftarlığını hemen kesmek mümkün olamamıştır. Devletin bu bölgede ağırlığını hissettirmesi için kendi tarafında olan Mevlevileri hem halkın devlet yanında yer almasını hem de Osmanlı hâkimiyetini daha kolay kabul etmesi için faaliyetleri desteklenmiştir. İlk iş olarak bölgedeki ayanlar aracılığıyla Mevlevi haneler imar edilmiştir. A. Armağan, "18. Yüzyıl Güneydoğu Anadolu'sunun Dini-Sosyal Hayatından Bir Kesit: Antep Mevlevihane'si", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* Yıl: 2014, 18 s: 2, s.205-206

1516 yılında fethedilen Ayıntâb ve çevresi Osmanlı Devleti'nce, Şii Safevi saldırılarından ve Şii propagandasından korunmak istenmiştir. Safililerin Şii propogondası ile güneydoğu Anadolu'yu kullanarak Akdeniz hâkimiyeti düşüncesi Osmanlı'nın bölgeyi Sünnileştirme çabasına hız vermesine neden olmuştur. Osmanlı Devleti'nin, bölgenin dini yapılanmasına müdahalesi haricinde idari olarak da müdahalesi söz konusu olmuştur. Bölgede yeni kazaskerlik oluşturularak bölge idaresi kontrol altına alınmıştır. Osmanlı Devleti'nin bölgedeki idari yapıyı kontrol altına almasını kolaylaştıracak farklı enstrümanlara başvurulmuştur. Anadolu'da Mevlana Celaleddin Rumi'nin Mevlevi tekkeleri bu süreçte ön plana çıkmıştır. Mevlevilik bölgenin Türkleşmesi açısından kullanılan dini gruplardan biri olmuştur. Safevilerin Şii politikalarına karşı Anadolu'da teveccüh gören Mevlevilerin faaliyetleri devletin yanı sıra halk tarafından da desteklenmiştir. Mevlevilerin yeni fethedilen bölgelerde Tekke kurmalarına izin verilerek yapılanmalarına hız kazandırılmıştır. Devlet böylelikle yeni fetih edilen yerleri dini cemaatler eliyle şenlendirmeye başlamıştır. Bölgenin fetih yoluyla ele geçirilmesi belli bir süre bölge ekonomisini zora sokmuştur. Mevlevi tekkelerinin yayılma sürecinde Osmanlı Devleti, Mevlevi tekkelerini ekonomik olarak destekleyerek Ayıntâb ve civarının Şiileşmesinin önüne geçmiştir. Osmanlı Devleti, Şiiliğe karşı faaliyetleri önlemek amacıyla, Ayan Mustafa ağa eliyle Ayıntâb'da yaptırdığı Mevlevihane, güneydoğu Anadolu bölgesinin en büyük Mevlevihane'si olarak inşa edilmiştir¹⁶.

Ayan Mustafa ağanın inşa ettirdiği Mevlevihane'den önce Ayıntâb'da Bir Mevlevihane'nin bulunduğu Gaziantep Osmanlı Şer'iyye sicili kayıtlarında geçmektedir. “*Resmi kayıtlara göre ismi Mevlevihane Camisi olarak da geçen Tekke Cami Gaziantep’ te Cevizli Mahallesinde yer almaktadır. 1045 (1635) tarihli Gaziantep şer’i mahkeme sicil kayıtlarında geçmekte olan “Mevlevihane-i Cedid” ibaresinden daha önceden Mevlevihane’nin bulunduğu yerde Şeyh Şaban Dede’nin türbesinin yer aldığı bölgede başka bir Mevlevihane’nin de yer alıyor olabileceği tahmin edilmektedir*¹⁷.

Ayıntâb'da inşa edilen Mevlevihane şehrin her açıdan ihyasında devlete yardımcı olmuştur. Şehrin kültür ve sosyolojisine önemli katkılar sağlayan Mevlevihane, yaşanan süreçte yönetime olumlu katkı sağlamıştır. Bölgenin Türkleşmesi, sadece Mevlevilik faaliyetleri ile olmamıştır. Mevlevilik sadece bu sürece katkı sağlayan etkenden biri olmuştur.

¹⁶ Y. Küçükdağ, “Kilis Mevlevihane’si, Vakıfları ve Vakfiyesi”, *Osmanlı Araştırmaları* 24, İstanbul, 2004, s.257

¹⁷ A. A. Eroğlu, *Gaziantep Mevlevihane’si Vakıf Müzesinde Bulunan Halıların Tahlilleri*, Atatürk Üniversitesi Güzel Güzel Sanatlar Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi Erzurum, 2019, s.7

Ayıntâb'ın coğrafi olarak ticari güzergâhta yer alması Mevlevihane'nin önemini artırmıştır. Bölge üzerinden ticaret yapan Tüccarların Mevleviliği tanınması Ayıntâb güzergâhının önemini artırmıştır. Ayıntâb'ın Ortadoğu topraklarının kesiştiği noktada olması Mevleviliğin, Ayıntâb üzerinden bu coğrafyaya yayılmasına neden olmuştur. Arap yarımadasına ve kutsal topraklara gidecek olan Mevlevi şeyhlerinin Ayıntâb'da bulunan Mevlevihane'nin güzergâh üzerinde bulunmasından dolayı burayı ziyaret ederek konaklamışlardır. Ayıntâb Mevlevihane'si, Mevleviler için konaklama menzili olmuştur. Ayıntâb Mevlevihane'si konumu itibariyle bölge üzerinde önemli etkiler oluşturmuş ve devletin hâkimiyeti bu bölgede Mevleviler aracılığıyla yayılmaya devam etmiştir¹⁸.

Mevleviliğin menzili olan Ayıntâb Mevlevihane'si tam teşekküllü bir ibadethane olarak inşa edilmiştir. Mevlevilerin uğrak noktası olan Ayıntâb Mevlevihane'si her ihtiyaca cevap verecek şekilde meydana getirilmiştir. Mevlevilerin hem ibadetlerini yapacakları hem de gerektiğinde barınacakları bir alan olmuştur. Mevlevi müritlerinin ve şeyhlerinin ihtiyacına göre inşa edilmesi Mevlevihane'nin bölge açısından ne kadar önemli olduğunu göstermiştir. Osmanlı hâkimiyetinin yayılımı için devlete destek olan Mevlevilere karargâh olurken bölgenin kontrolüne de katkı sağlamıştır. Yapılan Mevlevihane başlarda küçük bir külliye olarak imar edilmiştir. Ayıntâb'a bu derece özen gösterilmesi Ayıntâb 'ın fetih sürecinden sonra da Osmanlı Devleti için kritik bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Ayıntâb'ın stratejik bir kavşakta olması, bölgenin önemini göstermektedir. Ayıntâb'ın Osmanlı Devletince fethinden sonra da devam eden bir takım tehlikeleri bertaraf etme düşüncesiyle gerekli tedbirler alınmıştır¹⁹.

Ünlü seyyah Evliya Çelebi Ayıntâb Mevlevihane'si hakkında detaylı bilgi vermiştir. Mevleviliğin merkezi Konya'dan başlayıp Güneydoğu Anadolu Bölgesine kadar en büyük Mevlevihane'nin Ayıntâb'da bulunduğunu yazmıştır. Ayıntâb Mevlevihane'si imar edilmeden önce bölgede bulunan Mevlevilerin ibadet merkezi bulunmuyordu. Mevlevihane imar edilince Ayıntâb'ın ve çevre bölgelerin en büyük Mevlevihane'si olmuştur. Yine Evliya Çelebinin verdiği bilgilere göre Mevlevihane geniş donatılarla donatılmış ve Mevlevilerin her ihtiyacına cevap verecek şekilde imar edilmiştir. Mevlevihane'nin geniş donatılarla donatılması ve

¹⁸ Ö. Yıldız, "Gaziantep'te Sivil Toplum: Geçmişten Günümüze Süreklilikler", *Sosyoloji Dergisi*, Yıl: 2018,Sayı 38: s.132

¹⁹- A. Şaşmaz, *Gaziantep Menzumeleri ve Külliyeleeri; Şeyh Fetullah Külliyesi Üzerine Bir İnceleme*, T.C. Hasan Kalyoncu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep, 2018, s.82

devlet tarafından desteklenmesi faaliyet açısından devlete hizmet eder nitelikte olduğunun göstergesi olmuştur²⁰.

Mevleviliğin Osmanlı topraklarında 16. Yüzyıldan itibaren yayılmasının nedenleri arasında devlet yönetiminde Mevleviliği kabullenmiş idarecilerin varlığı olmuştur. İdarecilerin Mevleviliğe mensup olması, taşrada Mevleviliğin yayılmasını hızlandırmış, Mevvelilik adeta devletin resmi tarikatı görünümüne bürünmüştür. Yöneticilerin Mevlevi kökenli olması Mevlevi tekkelerinin ülkenin en ücra köşesine kadar ulaşmasına neden olmuştur. 16. Yüzyılda Osmanlı Devleti tarafından yeni fethedilen Ayıntâb ve çevresinde Mevlevi tekkelerinin çoğalması devletin desteği ile olmuştur. Devlet bu bölgelerde kendi hâkimiyetini pekiştirmek ve reyanın tabiiyetini sağlamak için Mevlevilerin teşkilatlanmasını hızlandırmıştır. Mevleviler vasıtasıyla bölge önde gelenlerine ulaşarak halkın Osmanlı Devleti'ne karşı bakış açısının olumlu yönde değişmesi amaçlanmıştır. Osmanlı Devleti bir nevi misyonerlik faaliyetini Mevleviler eliyle gerçekleştirmiştir²¹.

Mevvelilik Osmanlı topraklarında yayılırken devlete destek olması amacıyla Ayanlar bölge üzerinde Mevlevi tekkelerinin artırılması için yoğun gayret göstermiştir. Osmanlı Devleti'nin Ayıntâb ve bölge üzerinde hâkimiyetinin pekişmesi için Ayıntâb ve komşu bölgeler de Mevlevi tekkeleri açılmaya başlamıştır. 1516 Mercidabık Savaşı'nın akabinde bölge üzerinde hâkimiyet kuran Osmanlı Devleti; Suriye, Lübnan, Filistin halkının Osmanlı Devleti'ne bağlılığını sağlamak için faaliyette bulunmuştur. Bundan dolayı Mevlevi tekkelerini faaliyete geçirmeye çalışmış ve etki alanlarını artırmak için gereken desteği vermiştir. Bölge Memlük Devleti'nin elinden çıkınca Safevi Devleti'nin Şii propagandasına karşı Mevleviler Sunnileşme hareketini hızlı bir şekilde bölge üzerinde etkin hale getirmiştir. Yaşanan tüm bu süreç içerisinde Ayıntâb Mevlevihane'si bölgenin siyasi hâkimiyetinin yanı sıra sosyal ve kültürel açıdan Osmanlı Devleti'ne kısa zamanda uyum sağlamasını kolaylaştırmıştır²².

²⁰- Yavuz Sultan Selim Bölgeyi fethetmeden önce bölgede Mevlevi tekkesinin bulunduğu dair bir kaynak mevcut değildir. Yavuz Sultan Selim'in 1516 yılında bölge fethetmesiyle bölgeye Mevleviler yerleşmiştir. Mustafa Ağa'nın bölgeye yaptırdığı Mevlevihane'den önce bölgede küçük bir Mevlevihane'nin bulunduğu Osmanlı kayıtlarında mevcuttur. Mevlevilerin özellikle bölgede çoğalması daha büyük bir Mevlevihane'nin yapılmasını zorunlu kılmıştır. K.Kreiser , (Çev. Semih Tezcan), "Evliya Çelebi ve Başka Kaynaklara Göre Arap Aleminin Doğusundaki Büyük Şehirlerde Mevlevihaneler", *Osmanlı Araştırmaları* 14, İstanbul, 1994,s.105-106

²¹ Z. Koçak, *Ayıntâb Şehrinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1600-1650)*, T.C. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2010, s.377-378

²² Y. Bayıl, *Ayıntâb Mevlevihane'si ve Şeyhleri*, Uluslararası Gaziantep Tarihi Sempozyumu Milli Mücadele Döneminde Gaziantep Bildiri Metinleri Kitabı, Dumat Ofset A.ş., Gaziantep, 2018, s.1424

1514 yılından itibaren Memlûklü toprakları ve Mısır'ın fethedilmesi için hazırlıklara başlayan Yavuz Sultan Selim, bölge dinamiklerini iyi tahlil etmiştir. Gelibolu üzerinden gelen Rumeli beylerbeyi Hasan paşanın ordusuyla buluşarak Eskişehir civarına gelmiştir. Burada bulunan zaviyeleri ziyaret eden Yavuz Sultan Selim, savaş hazırlıkları için belli görevlere yeni atamalar yapmıştır. Kapı kulu askerlerine bahşiş dağıtan Yavuz Sultan Selim, ziyarette bulunduğu zaviyelerin dervişlerine hatırı sayılır bahşiş ihsan etmiştir. Eskişehir'den sonra Konya'ya geçen Yavuz Sultan Selim, Filobad Çayırına yerleşmiştir. Konya halkının teveccühünü kazanmaya çalışan Yavuz Sultan Selim, Mevlana Celaleddin Rumi'nin türbesini ziyaret ederek fakirlere yüklü miktarda bahşiş dağıtmıştır. Konya ziyareti sırasında Yavuz Sultan Selim'in Mevlana türbesini ziyareti ve halka iyi davranması dervişlerin gönlünü kazanmasına neden olmuştur. Mısır seferi sırasında Ayıntâb ve bölgenin Memlûklülerden alınması, Bölgedeki Şii Safevi Propagandasının Mevlevi dervişlerince engellenmesinde, Yavuz Sultan Selim'in Konya ziyaretinin etkisi olmuştur²³.

İnanç bakımından Mevlevilerin bölgede faaliyetlerini devam ettirmesi bölgenin Şiileşmesini tek başına engellemeye yeterli olmayacağı devlet ricalince anlaşılmıştır. Bu nedenle ekonomik tedbirler alınmaya başlanmıştır. Bölge açısından önemli gelir kaynağı olan dokumacılık halkın geçimini sağladığı sanayi kollarından olmuştur. Dokumacılığın hammaddesi olarak kullanılan ipler ve ipekler İran üzerinden Ayıntâb ve civar bölgelere getiriliyordu. Mısır'ın fethi sonrası ekonomik tedbirler almayı planlayan Yavuz sultan Selim Ayıntab'a uğramıştır. Bölge için önemli hammadde olan İran ipliğine boykot kararı verilerek Şiilerin bölgeye rahat girip çıkması engellenmeye çalışılmıştır. Böylece Şii Safevilerin ticaret bahanesi ile halk üzerinde etkili olmasından korkulan misyonerlik faaliyetlerinin önüne geçilmek istenmiştir. İran ile yapılan ticarete belirli oranda kısıtlama getirilmiştir. Yaşanan süreç devlet kontrolünde yürütülmek istenmiştir²⁴.

Selçuklu Devleti'nden itibaren fethedilen toprakların ihyası için en ücra köşelerde Tekke ve Zaviyeler açılarak yeni fethedilen toprakların ihyası amaçlanmıştır. Bu gelenek Osmanlı Devleti'nde de devam ettirilmiştir. Mevleviler de bu geleneğe uygun olarak tekkelerini şehrin dışına inşa etmiştir. İnşa edilen tekkeler hem bölgenin güvenliğinin sağlanması hem de bölgenin şenlenmesinde katkı sağlamıştır. Böylelikle en ücra köşelerde dahi yerleşim yerleri meydana gelmiştir. Mevleviliğin merkezi Konya'da dahi Mevlevi

²³M.C. Ş. Tekindağ, "Yeni Kaynaklar ve Vesikaların Işığında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Cilt 17, Sayı 22, İstanbul, 1967, s.59

²⁴M. Gültekin ve C. Avcı, *Bir Şehrin Hikâyesi Gaziantep Halk Kültürü Yazıları Cemil Cahit Güzelbey*, Gaziantep Üniversitesi Matbaası, Gaziantep, 2015, s.362

dergâhı şehrin dışına yani sur dışına inşa edilirken Ayıntâb Mevlevihane'si şehrin en işlek yerine inşa edilmiştir. Şehir yaşamında ticari faaliyetlerini yerine getiren Ayıntâb halkı, ibadetini de aynı alanda yaparak manevi huzuru yaşamak istemiştir. Farklı bir bakış açısıyla bakıldığında ise Mevlevi tekkesinin şehir içerisine yapılmasının amacı; Şii propagandasını yerinde engelleyerek esnafın ve halkın Şiiliğe tevessül etmesine engel olmuştur²⁵.

Osmanlı Devleti'nde Mevlevi tekkelerinin kurulması ve Mevleviliğin desteklenmesi belli amaca hizmet için yapılmıştır. Osmanlı Devleti'nin fethettiği topraklarda imar faaliyetlerini hızlandırma çabası ve ticari hayatın canlandırılması çabasından dolayı teşkilatlanma da mahir Mevlevilerin hızla tekke kurmaları sağlanmıştır. Mevlevi tekkelerinin şehirlerde sadece ticari olarak değil, aynı zaman da kültürel olarak da halkın gelişmesine katkı sağladığı görülmüştür. Mevlevilerin teşkilatlanarak bölge de etkin olması Osmanlı Devleti'nin istediği politikayı uygulamasını kolaylaştırmıştır²⁶.

Şii propagandası karşısında halkın devlete sadakatini sağlamak için mücadele eden Mevleviler, birçok alanda başarılı olmuştur. Özellikle Şiilerin, Osmanlı Devleti'ni kötüleyen söylemleri bölge hâkimiyetini zorlaştırmıştır. Osmanlı Devleti'nin baskıcı politika ve adaletsiz yönetim uyguladığını savunan Şiiler bölge halkının Osmanlı Devleti'ne karşı bakışını değiştirmeye çalışmıştır. Yaşanan süreçte bu algıyı yıkmak için Mevleviler ön plana çıkarak halkın Osmanlı Devleti'ne karşı sadakatini sağlamıştır²⁷.

Sonuç

Ayıntâb coğrafyası tarih boyunca farklı kültürlerle ev sahipliği yapmıştır. Anadolu Selçuklu Devleti'nin gücünü kaybetmesi Anadolu coğrafyasında Osmanlı Devleti'nin güçlenmesine neden olmuştur. Kuruluş aşamasından itibaren Osmanlı Devleti dini yönden etkin olan şahsiyetlerle birlikte hareket etmiştir. Osmanlı Devleti'nin genişlemesinde, devlete katkı sağlayan dini cemaatler ve gruplar devlet ricalince teveccühe mazhar olmuştur. Bu nedenle dini grupların kendi etkinlik alanlarını Osmanlı Devleti'nin hâkim olduğu her alana taşımıştır. Fethedilen bölgeler; tekkeler ve zaviyelerce şenlendirilmeye çalışılmıştır. Devletin halk üzerinde etkinliği dini cemaatlerinde katkısıyla pekiştirilmeye çalışılmıştır. Ayıntâb

²⁵ Y. Küçükdağ, *Antep Mevlevihane'si ve Vakfiyesi, Osmanlı Döneminde Gaziantep Sempozyumu (22 Ekim 1999)*, Arsan Basım A.Ş., Gaziantep, 2020, s.213

²⁶ Z. Koçak, *Osmanlı Ayıntâb'ında Dini Kurumlar ve Üslendikleri Fonksiyonlar, Gaziantep'te Dini Hayat, Uluslararası Gaziantep Alimleri ve Gaziantep'te Dini Hayat Sempozyumu Bildiri Metinleri Kitabı*, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları II Gaziantep, 2017, s.80

²⁷ A. Y. Ocak, "Babaîler İsyamından Kızılbaşlığa: Anadolu'da İslâm Heterodoksisinin Doğuş ve Gelişim Tarihine Kısa Bir Bakış", *Bellekten, Türk Tarih Kurumu*, C.64, S.239, Ankara, 2000, s.150

özelinde bakıldığında bu toprakların fethinden sonra karışıklıkları önlemek amacıyla Mevleviler ön plana çıkarılmıştır. 1516 Yılında Ayıntâb Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı topraklarına katılmıştır. Sadece Ayıntâb ile sınırlı kalmayan fetih; Mısır, Filistin, Yemenin alınmasıyla Memlûklü topraklarında hâkimiyet sağlanmıştır. Önce Ayıntâb' ı fetheden Yavuz Sultan Selim bu bölgede Mevlevihane açılması talimatını vermiştir. İlk yapılan Mevlevihane küçük bir mescid şeklinde inşa edilmiştir. Yavuz Sultan Selim'in Ayıntâb'ı fethinden önce bölgede Mevlevihane varlığı bilinmemektedir. Mevleviliğin merkezi olan Konyada halkın teveccühünü kazanmaya çalışan Yavuz Sultan Selim, Mevlana Celaleddin Rumi'nin türbesini ziyaret ederek halktan fakirlere yüklü miktarda bahşış dağıtmıştır. Yavuz Sultan Selim'in bu davranışı fetih hareketlerin halkın desteğini yanına alması olarak yorumlanmaktadır. Konya ziyareti sırasında Yavuz Sultan Selim'in Mevlana türbesini ziyareti ve halka iyi davranması dervişlerin gönlünü kazanmasına neden olmuştur. Yavuz Sultan Selim'in Ayıntâb'ı fethiyle Mevleviler Osmanlı Devleti için bölgede canla başla çalışmıştır. Bölgenin Osmanlı Devleti topraklarına katılmasının akabinde hızlıca Mevlevihaneler imar edilmeye başlanmıştır. Kilis ve Halep'ten sonra 1638 yılında Ayıntâb'da eski Mevlevihane'nin yerine Ayıntâb Ayanlarından Mustafa ağa tarafından daha büyük bir Mevlevihane inşa edilmiştir. İnşa edilen Mevlevihane, Mevlevilere menzil görevi görmüştür. Bölge üzerinden Ortadoğu'ya gidecek olan Mevleviler Ayıntâb Mevlevihane'sine uğrayarak her türlü ihtiyaçları burada görülmüştür. Ayan Mustafa ağa tarafından inşa edilen Mevlevihane Konya Mevlevihane'sinden sonra inşa edilen en büyük Mevlevihane olmuştur. Genellikle tekke ve zaviyeler şehir dışlarına inşa edilirken Ayıntâb Mevlevihane'si şehrin en merkezi yerinde inşa edilmiştir. Mevlevihane'nin şehir merkezinde inşa edilmesinin nedeni; bölgede Şii Safevi propagandasının devam etmesidir. Bölge üzerinde Şiiiliğin yayılmasını engellemek için Sünni Mevlevilik devlet tarafından desteklenmiştir. Bölge üzerinde Şii tehlikesi sadece Mevlevilikle değil ekonomik yollarla da engellenmeye çalışılmıştır. Özellikle İran üzerinden Ayıntâb'a getirilen dokumanın hammaddesi ipliğin ve İranlı tüccarların bölge üzerinde ticareti engellenmiştir. Alınan tüm bu tedbirler Memlûklülerin ve Şii Safevilerin bölge üzerinde tekrar hâkimiyet kurmalarını engellemeye yönelik olmuştur. Bölgenin Osmanlı Devleti'ne daha hızlı ve rahat bir şekilde entegrasyonu Mevlevilerin çabasının da katkısı şüphesiz inkâr edilemez. Bölge halkı Mevlana Celaleddin Rumi'nin felsefesinden dolayı Mevlevilere itibar göstermiştir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Abdulkaki Gölpınarlı, *Mevlevilik*, Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi, 8. Cilt, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1993

Davut Dursun, *Osmanlı Devletinde Siyaset ve Din*, İşaret Yayınları:27, Bilimsel Araştırmalar Dizisi 1, İstanbul, 1989

Gültekin Mustafa ve Avcı Cevdet, *Bir Şehrin Hikâyesi Gaziantep Halk Kültürü Yazıları* Cemil Cahit Güzelbey, Gaziantep Üniversitesi Matbaası, Gaziantep, 2015

Koçak Zülfiye, *Osmanlı Ayıntâb'ında Dini Kurumlar ve Üslendikleri Fonksiyonlar, Gaziantep'te Din Hayat, Uluslararası Gaziantep Âlimleri ve Gaziantep'te Dini Hayat Sempozyumu Bildiri Metinleri Kitabı*, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları II Gaziantep, 2017

Küçükdağ Yusuf, *Antep Mevlevihane'si ve Vakfiyesi, Osmanlı Döneminde Gaziantep Sempozyumu (22 Ekim 1999)*, Arsan Basım A.ş. Gaziantep, 2020

Makaleler

Aktaş Ahmet, “Şeyhler ve Şahlar Osmanlı Toplumunda Devlet-Tarikat İlişkilerinin Gelişim ve Değişim Süreçleri” *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt3, Sayı 1, Siirt, 2016 s.181-182

Armağan Abdüllatif, “18. Yüzyıl Güneydoğu Anadolu'sunun Dini-Sosyal Hayatından Bir Kesit: Antep Mevlevihane'si”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi Tsa / Yıl: 2014, 18 s: 2*

Barkan Ömer Lütfi, “Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I: İstilâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler.” *Vakıflar Dergisi*, 2 1942 Ankara, s.282

Değirmençay Veyis, “Sultan Veled”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 37, İstanbul, 2009

Kara Mustafa, “Doğumunun 800. Yılında Mevlânâ ve Mevlevîlik” *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 15, Sayı 1, Bursa, 2006

Kaya İsmail, “Osmanlı Devleti’nde Devlet-Tarikat İlişkileri” *Journal of Analytic Divinity International Refereed Journal* E-ISSN: 2602-3792 Aralık /December, 2020/ 4

Kreiser Klaus, (Çev. Semih Tezcan), “Evliya Çelebi ve Başka Kaynaklara Göre Arap Âleminin Doğusundaki Büyük Şehirlerde Mevlevihaneler”, *Osmanlı Araştırmaları 14*, İstanbul, 1994

Küçükdağ Yusuf, “Kilis Mevlevihane’si, Vakıfları ve Vakfiyesi”, *Osmanlı Araştırmaları 24*, İstanbul, 2004

Ocak Ahmet Yaşar, “Babaîler İsyanından Kızılbaşlığa: Anadolu’da İslâm Heterodoksisinin Doğuş ve Gelişim Tarihine Kısa Bir Bakış”, *Belleten, Türk Tarih Kurumu*, C.64, S.239, Ankara, 2000

Tanrıkorur Ş. Barihüda, “Mevleviyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 29, Ankara, 2004

Tekindağ M.C. Şahabeddin, “Yeni Kaynaklar ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim’in İran Seferi”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Cilt 17, Sayı 22, İstanbul, 1967

Yıldız Özkan, “Gaziantep’te Sivil Toplum: Geçmişten Günümüze Süreklilikler”, *Sosyoloji Dergisi*, Yıl: 2018, Sayı 38

Tezler

Akdemir Lütfiye, *Mevlevilikteki Çile Olgusunun Fizyolojik ve Psikolojik Boyutu*, T.C. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2012

Bademci Fikret, *Mevleviliğin Somut ve Somut Olmayan Kültürel Mirasının Bütünleşik Korunması; Konya Örneği*, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2018

Binbaş İlker Evrim, *Tasavvuf ve Musiki- Mevlevilik ve Bektaşilikte Sema*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1997

Çağrı Gülten, *Günümüzde Mevlevilik ve Mevlevilikte Değişim Olgusu: Konya ve Bursa Mevlevileri Üzerine Nitel Bir Çalışma*, T.C. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 2020

Eroğlu AyŖe Aslıhan, *Gaziantep Mevlevihane'si Vakıf Múzesinde Bulunan Halıların Tahlilleri*, Atatürk Üniversitesi Güzel Güzel Sanatlar Enstitüsü, BasılmamıŖ Yüksek Lisans Tezi Erzurum, 2019,

Koçak Zülfiye, *Ayıntâb Şehrinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1600-1650)*, T.C. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, BasılmamıŖ Doktora Tezi, Erzurum, 2010

Pıngov Süleyman, *Din-Estetik İliŖkisi Çerçevesinde Petır Dınov'un Panevritmia ve Mevlevilikteki Sema'nın Mukayeesi*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, BasılmamıŖ Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 2021

Pilavoğlu Sibel, *2007-2017 Arası Türk Romanında Mevlana ve Mevlevilik*, T.C. On dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, BasılmamıŖ Yüksek Lisans Tezi. Samsun, 2019

Ŗaşmaz Ayfer, *Gaziantep Manzumeleri ve Külliyesi; Şeyh Fetullah Külliyesi Üzerine Bir İnceleme*, T.C. Hasan Kalyoncu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, BasılmamıŖ Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep, 2018

Resim 1 Tekke Cami (Mevlevihane) Doğu Tarafından Görünüşü

Resim 2 Tekke Cami (Mevlevihane) Batı Tarafından Görünüşü

Resim 3 Tekke Cami (Mevlevihane) Giriş Kapısı

Resim 4 Tekke Cami İ Avlu

Resim 5 Tekke Cami İ Avlu

Resim 6 Tekke Cami İç Avlu

Resimler 23.11.2021 Tarihinde makale yazarı tarafından çekilmiştir.